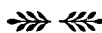

megjelölhetnek még az iskolák megvalósítandó feladatokat. Célszerűnek tartanám egyébként, ha az értekezleten az egész nevelőtestület tájékoztatására az *alsó tagozatos, az osztályfőnöki és a napközi otthoni* munkaközösség vezetője röviden ismertetné azokat a változtatásokat, amelyeket saját területükön kell megvalósítaniuk. Ügyeljenek azonban arra, hogy olyan részletekbe ne bocsátkozzanak tájékoztatásukban, amelyek már csak a munkaközösségre tartoznak.

VÁRHATÓ, hogy a legtöbb problémát az értékelés-osztályozás új követelményei fogják előidézni. Jelentős ebből a szempontból, hogy a tanterv kísérletet tesz a *követelmények* pontosabb, konkrétabb meghatározására, és elkülöníti a kötelező törzsanyagot és a lehetséges kiegészítőt. Lényeges azonban, hogy az értékelés kérdésében megszülessék a nevelőtestületi egység. Mindenekelőtt tisztázódjék, hogy az *értékelés* sokkal szélesebb körű, átfogóbb fogalom, mint az *osztályozás*, amely sohasem vállalkozhatott többre, mint a pillanatnyi tudás minősítésére. Az általános iskolában, amelyben potenciálisan helyet foglal a jövő államférfia és segédmunkása, írója és olvasója a *gyermek értékét nem határozhatják meg tantárgyi osztályzatai*. (Ajánlott olvasmány ehhez Móra Ferenc: A másik család, benne kis Pétör alakja.) Azt mindenképpen el kell érni, hogy valamennyi tanuló a saját képességeinek, lehetőségeinek mértékében, de eredményesen és szilárdan sajátítsa el az alapműveltséget (jeleltől-elégségesen). Meggyőződésem szerint ezen a ponton az értekezletnek ki kell lépnie a tantervi keretből. A nevelőtestületeknek fel kell ismerniük, hogy egyetlen tantervi változás sem vezethet célhoz, ha nem változik vele párhuzamosan a *nevelők magatartása* is. Túl kell lépniük régi beidegződéseiknek, megszokásaikon, meg kell változtaniuk a tantárgyi anyaggal, azoknak követelményeivel és nem utolsósorban tanítványaikkal gyakran évtizedes gyakorlat alatt kialakult viszonyukat. Ehhez a dokumentumok csak az *iránytű* szerepét tölthetik be.

Gondolatokat kívántam felvetni a közeledő nevelési értekezlettel kapcsolatban. Szociológiai, pszichológiai felmérések szerint a pedagógus egyik legnélkülözhetetlenebb tulajdonsága a *tapasztalatcsere fogékonyság*. Ehhez elengedhetetlen, hogy gondolatunkat közöljük, és belőlük a megszívlelendőket el is fogadjuk.

DR. CSIKESZ ERZSÉBET

Esztergom

Irodalmi szöveg értelmezése az alsó tagozatban

A gyermek óvodáskorban benne él a művészi szemiotika világában, él a zene, a költészet, a tánc közegeiben. Az alsó tagozatos anyanyelvi oktatásnak ennek az egységes énnak a megtartásában kell jelentős szerepet vállalnia. Ez többek között az oktatás-nevelés szempontjából jelenti az irodalmi alkotások befogadásában a spontaneitás érvényesülését és a mű befogadásának vezérlését – a reflexszerű benyomások lehetőség és mennyiség körének tanítás útján való bővítését.

Minden emberi dialógus szituációban zajlik. Dialógus az irodalmi alkotás is a kommunikációelmélet értelmében. A feladó üzenetét csak szövegérteléssel tehetjük magunkévá, szövegértés nélkül nincs művészi recepció. A szövegértelmezés látszólag a grammatikai szint feladata, de az irodalom eszközével, a nyelvvel a képiség közegeiben

az érzelem és értelem korrelatív viszonyát hozza létre, a mű szerkesztettségében a logikai rend dominál. Szövegértelmezésünk fő elve a logika és a játék összekapcsolása, nem a tantárgyakban való gondolkodás, de integrálás a szöveg kínálta lehetőségek szerint. Az irodalmi alkotás művészi közegének és minél teljesebb egészének befogadása érdekében irodalomelméleti ismereteket is kell adnunk, melyet I–IV. osztályig vertikálisan nyitott, mélységében bővülő rendszerbe foglaltunk, de fogalmi szintű meghatározásokra nem törekszünk.

Gondolatainkat az alábbiakban az első osztályra vonatkozó tervezetünk már ki-próbált páldaanyagával egészítjük ki.

1. Szövegértelmezések.

EGYSZER VOLT EGY EMBER

(Magyar népköltés)

*Egyszer volt egy ember,
szakállá volt kender,
elégett a kender,
megmaradt az ember.*

1. A szerző és a cím kapcsolatára utalás. A szövegnek több variánsa is létezik. A népköltészet fogalmának alakítása.

2. Mondom a verset, számláld meg, hány sorból áll!

3. Rakd ki, egy-egy sor hány szóból áll! (1 szó = 1 pálcá.) (A pálcákkal így a vers formája kialakul, látható lesz.)

4. Hány szó van egy sorban? Írjuk le számmal! Tegyük ki a jelet!

5. ($4 > 3 = 3 = 3$) Hányadik sor a leghosszabb? Csoportosítsd a vers szavait:

a) van „e”   nincs „e”

b) elején „e”   végén „e”

6. Keresd ki a verssorok utolsó szavát! Írd le! Hányszor írtál azonos szót? Mely szavak felelnek az „ember” hívószóra? Miért? (Teljes szó azonos, magánhangzók azonosak – rímkeresés.)

7. A sorvégi szavak közül melyikben van „d” betű? Mit jelent a „kender” szó? (Lexikonhasználat.)

8. A kender könnyen meggyullad. Lehetséges-e:

a) „elégett a kender, megmaradt az ember”?

b) „elégett az ember, megmaradt a kender”?

9. Olvasd el az első sort! Cseréld fel a szavakat úgy, hogy értelmes maradjon az állításod! Hol találkoztunk már ilyen kezdéssel? Mondj még mesekezdéseket!

10. Ezzel a kézdéssel igaz-e a vers vége? Lehetséges-e: „elégett az ember, megmaradt a kender”? (A mesében nincs lehetetlen – Ablak Zsiráf 99. oldal.)

11. Milyen lehet a „kender-ember”? Rajzold le!

KAKASNÓTA

(Vietnami népköltés)

*Fürge lábú kiskakas,
éles csőrű, tarajos,
talpra szökken, baja-hopp,
ébreszti már a napot:*

„Meghasadt az éjszaka,
piros az ég taraja,
itt a hajnal, itt a fény,
csordul a bérc tetején,
ág alatt és ég alatt,
kukurikú, kél a nap!”

1. Hallottál-e már Vietnamból? Keressük meg a térképen. (A hazánktól való nagy távolság észrevételére. *Más népek népköltészetének a léte.*)

2. Mi a vers címe? Mondj más szót a „nóta” helyett! A „kakasnóta” szó tartalmát fejezd ki másként, lehet hosszabb állítással is. (*A cím és a tartalmi kapcsolata.*)

3. Csak azt olvasd fel a versből, ami a kakaska nótája. Egy szóval próbáld az olvasottat kifejezni (pl.: napébresztő stb.).

4. Benne van-e a kakasra jellemző megszólalás a versben? Utánozzuk más állatok hangját is!

5. Most nem az állat hangját utánozzuk, hanem azt mondjuk meg, mit csinál, ha megszólal. Egér cincog. Dobom a labdát, folytasd: kutya...; ...kukorékol stb. (*Hangutánzó szavak.*)

6. Írd le a füzetedbe a kiskakasra jellemző szavakat!

7. A gyorsaságot miként fejezi ki a vers? (Fürge lábú = gyors.) Milyen a kakas kedve? Igazold a versből az állításod! (Szóhangulat, hangszimbolika – *hangulatfestés*, hangutánzó szavak.)

8. Nézzük meg, mit ír a lexikonunk a kakasról. Nevezzünk meg még baromfit.

9. Mi a „taréj”? Milyen színű? A kakas nótájában szerepel-e ez a szó: „taréj”? (Pl.: piros az ég taraja = napfelkelte stb.) (*Hasonlat, megszemélyesítés.*)

10. A „bérc” szó helyett mondj hasonlót! (*Szóhangulat – rokonértelmű szavak.*)

11. Illusztráld a verset! Írd ki a versből a munkádhoz legjobban illő sort!

ESS, ESŐ, ESS...
(Magyar népi mondóka)

*Ess, eső, ess, eső!
Búza bokrosodjék,
zab szaporodjék,
olyan legyen az én hajam,
mint a csikó farka,
még annál is hosszabb,
mint a Duna hossza.*

1. Melyik évszakban mondhatták ezt a mondókát az emberek? Milyen körülmények között? Falun vagy városban?

2. Figyeld meg a vers első sorát! Hány szó van benne? Mit fejez ki a *szóismétlés*? (Erős kívánság, óhaj.)

3. Tehetnéd-e egy halmazba az egész első sort? Indokold a véleményed! Keress még azonos hangzóval kezdődő szavakat! Alkoss azonos hangzóval kezdődő szópárokat! (A szavak szóeleji összecsengése – *alliteráció.*)

4. Mihez hasonlítják a mondókában a haj hosszát? Tedd ki a megfelelő jelet:
az én hajam = csikó farka

Duna hossza

5. Igaz-e az alábbi állítás a valóságban? Melyik lehetetlen? Miért van ez a *túlzás* a versben? Gondolj az első sorra!

Weöres Sándor:
MACKÓ BRUMMOG

*Mackó brummog:
– Irgum-burgum,
bundám rongyos,
ez abszurdum!*

1. A szerző és a cím kapcsolata – *műköltészet, népköltészet*. A szerzőről kép, a kor valószínűsítése, a gyerekek által ismert versek meghallgatása. „Ha a világ rigó lenne” kötet alapján a verseskötet, a kiadó fogalma. (Könyvtári órákon, osztály-könyvespolc használata közben tovább bővíthető, mélyíthető.)

2. A vers szavai a kezekben vannak. Rakj össze *egy* verset belőlük! (A versteremtésnél irányt adó: a szavak értéséből értelmes szöveg szerkesztése; a kompozíciót meghatározza, ha megadjuk az írásjeleket is, a rím, a sorok hosszúsága stb.)

3. Milyen a vers hangulata? Gyűjtsd össze a hangulatra jellemző szavakat! (Szóhangulat – *hangulatfestő, hangutánzó szavak*.)

4. Csoportosítsd a szavakat: *a)* magas magánhangzó; *b)* mély magánhangzó van benne. Miért van több mély magánhangzós szó a versben? (*Hangszimbolika*.)

5. Emeljük ki a versből a csak együtt használható szópárt. Mondj hozzá hasonlót! Tedd mondatba, szövegbe! (*Hangszimbolika – ikerszavak*.)

6. Miért haragszik a mackó? Miért lehetett rongyos a bundája? Meséld el. (Szövegszerkesztés – ok-okozati összefüggés alapján adott szöveg előzményének megalkotása.)

7. „Mackó, medve...” folytatd a sort írásban. Rajzold le a medvecsaládot, és jelöld az irányt a kicsitől a nagy felé! (*Hangszimbolika – becézés, kicsinyítés*.)

Weöres Sándor:
KACSA-ÚSZTATÓ

*Tó vize, tó vize csupa nádszál,
egy kacs, két kacs oda-császkál,
sárban ezer kacs bogarászik,
reszket a tó vize, ki se látszik.*

(Tanmenetünk szerint a verssel először szeptember 3. hetében foglalkozunk. A betűelemek tanítására használjuk: a szó felidézte forma, jel lehetőségére építünk. Például: a kacs fejé és hasa a csészevonal, a nádszál [a csupa nádszál] függőleges egyenesek, a tó a kör stb. vázolására ad lehetőséget.)

1. A vers első sorát így is megértenénk: a tó vize csupa nádszál. Miért ismétli a „tó vize” szavakat a költő? Gondolj a tó formájára, a nádra! (*A szóismétlés tartalmi és alaki erősítésére szolgál*.)

2. Írd ki a számokat jelölő szavakat! Jelöld köztük a viszonyt! (*Fokozás*.) A vers utolsó sora milyen mennyiséget fejez ki? (*Fokozás, túlzás*.)

3. A kacsák mozgására, cselekvésére vonatkozó szavakat írd le külön-külön sorba! Fejezd ki más szóval azt a cselekvést! Írd mellé! (Bogarászik – eszik, táplálkozik; császkál – megy, totyog stb.) Alkossunk mondatokat ezekkel a szavakkal. (Szóhangulat – *hangulatfestő szavak*. A szavak stíluszhatása – *képesség*.)

4. Olvassuk el a vers első sorát hosszan ejtve a hosszú és röviden a rövid magánhangzókat! Tapsoljunk is hozzá! Írjuk le a sor ritmusát! (A hosszú és a rövid magánhangzókból fakadó *ritmus*.) (A pontos zenei ritmus lejegyzése a sorvégi szünet jelzését is megkívánja.)

5. Dallammal, énekelve mondd el a verset!

2. Irodalomismeret (irodalomelméleti ismeretek) az első osztályban

Hangszimbolika – hangutánzás, hangulatfestés, magas és mély magánhangzók, más-salhangzók (zár- és réshangok), ikerszavak, kicsinyítés.

Szóismétlés, fokozás, túlzás – alaki és tartalmi erősítés.

Rokonértelmű szavak – érzelmi-hangulati szinonimák; értelmi szinonimák – fokozati különbség. Antonimák.

A szavak sor végi összecsengése – a rím.

A szavak szőleji összecsengése – az alliteráció.

A vers ritmusa – hangsúly, szótagszám, hosszú és rövid magánhangzók.

Tárgy cselekszik, állat cselekszik; tulajdonságok átvitele – megszemélyesítés, hasonlat.

A mese. A mese kezdése és befejezése – sajátos szófordulatok. Szituációteremtés – ok-okozati összefüggés megtalálása, előzmény és befejezés szerkesztése, kezdéshez és befejezéshez situáció történéseinek szerkesztése.

A szövegmegértésben a kompozíció és az architektonika egységének keresése.

A népköltészet és műköltészet – szerző és cím kapcsolata.

Magyar irodalom, más népek irodalma – világirodalom.

A vers és a próza legfeltűnőbb jegyeinek észrevétele – sor, versszak, terjedelem, rím, ritmus.

Szerző, cím, kötet, kiadó.

3. A feldolgozásra kerülő irodalomanyagot az alábbi kötetekből válogattuk:

Az iskolára előkészítő foglalkozások vezetése. (Kézikönyv.) (TK. Bp., 1974.)

Szó, fon, nem takács. (Találós kérdések gyermekeknek. Móra, Bp., 1969.)

Antanténusz. (Mondókák és tréfás versek. Móra, Bp., 1968.)

Bóbita álmos. (Gyermekversek, altatódalok. Móra, Bp., 1971.)

Bújj, bújj zöld ág... (Népi gyermekjátékok. Móra, Bp., 1976.)

Cini-cini muzsika. (Óvodások verseskönyve. Móra, Bp., 1969.)

Icinke-picinke. (Népmesék óvodásoknak. Móra, Bp., 1971.)

Nefelejcs. (Szép magyar versek kisiskolásoknak. Móra, Bp., 1975.)

Fecskeköszöntő. (Gyermekversek a világirodalomból. Móra, Bp., 1971.)

Minden napra egy mese. (Móra, Bp., 1976.)

Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne. (Móra, Bp., 1976.)

Zelk Zoltán: Tolláskodik a tavasz. (Móra, Bp., 1976.)

Simai Mihály: Égre pingált kicsikó. (Móra, Bp., 1976.)

Kiss Dénes: Tiki-taki fateke. (Móra, Bp., 1974.)

Tamkó Sirató Károly: Tengerecki hazaszáll. (Móra, Bp., 1975.)

Lázár Ervin: A Hétfejű Tündér. (Móra, Bp., 1973.)

A. A. Milne: Micimackó – Micimackó kuckója. (Móra, Bp., 1975.)

